

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 371 КК УКРАЇНИ

ЗАТОЛОЧНИЙ Віталій Семенович - аспірант Львівського університету
бізнесу і права

УДК 343.82

Стаття присвячена аналізу суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 371 КК України. Суб'єктами кримінального правопорушення у формі завідомо незаконного приводу є слідчий суддя, який прийняв рішення про здійснення незаконного приводу та суд, який виніс ухвалу про незаконний привід особи, а суб'єктами таких складів кримінального правопорушення, як завідомо незаконний домашній арешт та тримання під вартою виступають в першу чергу слідчий суддя, який виносить ухвалу про застосування цих видів запобіжних заходів до особи. Крім слідчого судді суб'єктами також можуть виступати прокурор і особа, яка здійснює нагляд за затриманою особою, начальник установи, де особа відбуває цей запобіжний захід. Крім цього, до числа суб'єктів завідомо незаконного затримання належать і уповноважені службові особи – органу дізнання, слідчого і прокурора.

Ключові слова: суб'єкт, суддя, прокурор, слідчий, кримінальне правопорушення

Постановка проблеми

Суб'єкт кримінального правопорушення, поряд з об'єктом, об'єктивною та суб'єктивною сторонами, є обов'язковою і самостійною ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, тому всі питання кримінальної відповідальності мають нерозривний зв'язок із фізичною, осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності та вчинила суспільно небезпечне діяння.

Стан теоретичного дослідження

Проблемою кримінальних правопорушень проти правосуддя загалом, а також кримінального правопорушення, передбаченого ст. 371 КК України, займалися такі вчені, як А. Галахова, С. Денисов, Л. Палюх, В. Тацій, В. Устименко та інші.

Не зважаючи на значну кількість публікацій з питань, присвячених проблемам кримінальної відповідальності завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, досі залишається не вирішеними ціла низка питань, включаючи й питання суб'єкта цього кримінального правопорушення, що дає підстави поставити питання про необхідність проведення такого дослідження.

Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті вивчити всі питання, пов'язані з задекларованими питаннями, не видається можливим, ми звернемо увагу лише на найбільш базові підходи і положення, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основних положень

Суб'єкт кримінального правопорушення – це конкретна особа, якій притаманні певні соціальні властивості. Суб'єкт кримінального правопорушення є одним із елементів складу кримінального правопорушення, без якого не може наставати кримінальна відповідальність. Особа може нести кримінальну відповідальність за вчинене нею кримінальне правопорушення, якщо вона: 1) є фізич-

ною особою, тобто людиною; 2) є осудною; 3) досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Зазначені ознаки визнаються загальними юридичними ознаками суб'єкта кримінального правопорушення, і відсутність однієї з них означає відсутність у діянні особи складу злочину.

У ряді випадків закон передбачає відповідальність осіб, наділених, окрім загальних ознак суб'єкта, додатковими ознаками, що характеризують відповідну особу як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

За своїм змістом ознаки спеціального суб'єкта, досить різноманітні. Їх можна об'єднати у три великі групи: 1) ознаки, що характеризують соціальну роль і правове становище суб'єкта; 2) фізичні властивості суб'єкта; 3) взаємовідносини суб'єкта з потерпілим.

Ведучи мову про суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 371 КК України, варто підкреслити, що вирішальними для їх визначення є додаткові (спеціальні) критерії, наявність яких є обов'язковою[1, с. 23]. У цьому складі кримінального правопорушення суб'єкт є спеціальним.

З огляду на об'єктивну сторону кримінальних правопорушень, передбачених ст. 371 КК України, коло їх суб'єктів обмежене рамками тієї процесуальної діяльності, що складає зміст таких примусових заходів, як затримання, привід, домашній арешт і тримання під вартою. Застосування таких заходів, будучи формою реалізації владних функцій, указує на справедливості віднесення службових осіб цієї категорії саме до представників влади за ознакою здійснення ними повноважень щодо невизначено широкого кола осіб від імені органу влади, обов'язковість вимог і розпоряджень якого забезпечується примусовим впливом[2, с. 55].

Специфікою такого представництва є реалізація владних повноважень у сфері правосуддя як особливій сфері державно-правових відносин, де їх учасники мають відповідні статусні властивості[3, с. 188].

Саме наявність такого специфічного статусу утворює ознаки спеціального суб'єкта

кримінальних правопорушень, передбачених ст. 371 КК України, і дозволяє відмежувати ці склади як від службових кримінальних правопорушень, так і від інших кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Для визначення ознак, які утворюють статус суб'єктів завідомо незаконних затримання, приводу, домашнього арешту й тримання під вартою, варто виходити з понять загальної та спеціальної кримінально-процесуальної правоздатності, що встановлюють як загальною юридичні умови, які дозволяють визначити потенційну спроможність суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин здійснювати процесуальну діяльність, виходячи з його функціональних обов'язків, так і додаткові умови, які визначають здатність такого суб'єкта мати зазначені процесуальні повноваження, необхідні для здійснення конкретних процесуальних процедур[4, с. 442].

Такими процедурами слід визнати початок досудового розслідування кримінальних правопорушень; прийняття кримінального провадження уповноваженою особою відповідно до правил предметної, територіальної та персональної підслідності; отримання відповідного доручення, вказівки або згоди на вчинення відповідних процесуальних дій.

Відповідно до ст. 140 КПК України, рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали.

Домашній арешт згідно ст. 181 КПК України, полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі. Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді

домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого. Орган Національної поліції повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження. Працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю. Строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим[5, с. 432].

Згідно ж ст. 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе бути застосований. Також у ст. 197 КПК України зазначається строк тримання особи під вартою, а саме те, що строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів.

Тому можна сказати, що суб'єктами таких складів кримінального правопорушення, як завідомо незаконний домашній арешт та тримання під вартою виступають в першу чергу слідчий суддя, який виносить ухвалу про застосування даних видів запобіжних заходів до особи. Крім слідчого судді суб'єктами також можуть виступати як і

прокурор так і особа, яка здійснює нагляд за затриманою особою.

Як уже відзначалося, з існуючої на сьогодні оновленої процедури обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту, правом прийняття рішення про затримання підозрюваного, обвинуваченого, що перебувають на волі, наділені професійні судді місцевих судів, які діють відповідно до територіальної підсудності.

Оцінюючи доцільність використання наведеної ознаки спеціального суб'єкта завідомо незаконного затримання в національному кримінальному законодавстві, слід констатувати, що очевидною перевагою такого техніко-юридичного прийому є те, що одночасно з конкретизацією кола суб'єктів кримінального правопорушення в тексті самого закону набуває визначеності саме кримінально-процесуальна природа затримання[6, с. 117].

Відповідно до ст. 208 КПК України до числа суб'єктів завідомо незаконного затримання належать і уповноважені службові особи – органу дізнання, слідчого і прокурора.

Так, ч.1 ст. 207 КПК визначає, що ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду. Втім, затримання може здійснюватися без ухвали слідчого судді уповноваженою на те службовою особою (ст. 208 КПК).

Відповідно до ч.1 ст. 208 КПК, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину лише у випадках:

- 1) якщо цю особу застали під час вчинення кримінального правопорушення або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальне правопорушення;
- 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного кримінального пра-

вопорушення, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.ст. 255, 255¹, 255² КК України.

У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих. При цьому, відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі.

Досліджуючи суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 371 КК України, слід звернути увагу ще й на осіб які здійснюють затримання, а саме – на особовий склад органів внутрішніх справ.

Суб'єктом досліджуваного кримінального правопорушення може бути також керівник органу досудового розслідування, якщо, скориставшись наданими йому ч. 2 ст. 39 КПК України повноваженнями, він візьме безпосередню участь у здійсненні досудового слідства.

Аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства дозволяє віднести до суб'єктів завідомо незаконного затримання такого учасника кримінально – процесуальних відносин, як прокурор. Так, відповідно до ст. 36 КПК України, здійснюючи нагляд за виконанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, прокурор вправі особисто починати досудове розслідування, мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування[7, с. 213].

Висновки

Отже, зважаючи на викладене вище, можна зробити такі висновки.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 371 КК України – спеціальний. Для визначення ознак, які утворюють статус суб'єктів завідомо незаконних затримання, приводу, домашнього арешту й тримання під вартою, варто виходити з по-

нять загальної та спеціальної кримінально-процесуальної правоздатності, що встановлюють як загальноююридичні умови, які дозволяють визначити потенційну спроможність суб'єкта кримінально-процесуальних праввідносин здійснювати процесуальну діяльність, виходячи з його функціональних обов'язків, так і додаткові умови, які визначають здатність такого суб'єкта мати зазначені процесуальні повноваження, необхідні для здійснення конкретних процесуальних процедур.

Суб'єктами кримінального правопорушення у формі завідомо незаконного приводу є слідчий суддя, який прийняв рішення про здійснення незаконного приводу та суд, який виніс ухвалу про незаконний привід особи, а суб'єктами таких складів кримінального правопорушення, як завідомо незаконний домашній арешт та тримання під вартою виступають в першу чергу слідчий суддя, який виносить ухвалу про застосування цих видів запобіжних заходів до особи. Крім слідчого судді суб'єктами також можуть виступати прокурор і особа, яка здійснює нагляд за затриманою особою, начальник установи, де особа відбуває цей запобіжний захід. Крім цього, до числа суб'єктів завідомо незаконного затримання належать і уповноважені службові особи – органу дізнання, слідчого і прокурора.

Література

1. Устименко В. Спеціальний суб'єкт преступления: Х. : Издательство Харьковского юридического института, 1986. 58 с.
2. Галахова А. Превышение власти или служебных полномочий. Вопросы уголовно-правовой квалификации. М. : Юридическая литература, 1978. 96 с.
3. Денисов С. Актуальные проблемы уголовной ответственности за преступления против правосудия: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Денисов Сергей Анатольевич; Санкт-Петербургский государственный университет. СПб., 2002. 310 с.
4. Карпец И. Курс уголовного процесса. Общая часть. М. : Юридическая литература, 1989. 540 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний комен-

тар / Відп. ред.: С. Ківалов, С. Міщенко, В. Захарченко Х. : Одіссей, 2013. 1104 с.

6. Тertiшніков В. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. К. : Алерта, 2018. 828 с.

7. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Тація, Ю. Грошевого, О. Капліної, О. Шило. Х. : Право; 2013. 824 с.

THE ISSUE OF DEFINITION OF A SUBJECT OF A CRIMINAL OFFENSE PROVIDED FOR IN ART. 371 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The article is devoted to the analysis of the subject of the criminal offense provided by Art. 371 of the Criminal Code of Ukraine. The subject of a criminal offense under Art. 371 of the Criminal Code of Ukraine - special. To determine the features that form the status of subjects of knowingly illegal detention, pretext, house arrest and detention, it is necessary to proceed from the concepts of general and special criminal procedural capacity, which are established as general legal conditions that determine the potential capacity of the subject

criminally. -procedural legal relations to carry out procedural activities, based on its functional responsibilities, and additional conditions that determine the ability of such an entity to have these procedural powers necessary for the implementation of specific procedural procedures.

The subjects of a criminal offense in the form of a knowingly illegal pretext are the investigating judge who made the decision to commit an illegal pretext and the court that ruled on the illegal pretext of a person, and the subjects of such criminal offenses as knowingly illegal house arrest and detention act primarily by the investigating judge, who decides on the application of these types of precautionary measures to the person. In addition to the investigating judge, the subjects may also be the prosecutor and the person supervising the detainee, the head of the institution where the person is serving this measure of restraint. In addition, among the subjects of knowingly illegal detention are authorized officials - the body of inquiry, investigator and prosecutor.

Keywords: subject, judge, prosecutor, investigator, criminal offense.